

Путевима српских идиома

*Зборник у частī проф. Радивоју Младеновићу
поводом 65. рођендана*

Крагујевац, 2015.

Путевима српских идиома

Зборник у часті проф. Радивоју Младеновићу поводом 65. рођендана

Уредници

Проф. др Милош Ковачевић

Доц. др Владимир Поломац

Рецензенти

Проф. др Првослав Радић, Филолошки факултет у Београду

Проф. др Јелица Стојановић, Филозофски факултет у Никшићу

Проф. др Миланка Бабић, Филозофски факултет на Палама

За издавача

Проф. Радомир Томић, декан ФИЛУМ-а

Лектура и коректура

Бојана Вељовић

Превод резимеа на енглески

Даница Јеротијевић Тишма

Технички уредник

Стефан Секулић

Ликовно-графичка ојрема

Проф. Слободан Штетић

На насловној страници запис из збирке речи из Призрена, коју је сакупио Димитрије Чемерикић.

Преузето са интернет странице <http://www.prepis.org/items/show/26650>.

Штампа

Занатска задруга „Универзал” Чачак

Тираж

150 комада

ISBN

978-86-85991-85-1

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ / 9

БИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 13

БИБЛИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 17

I Путевима српских дијалеката

Слободан Реметић

НАД МОРФОЛОШКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА
ГОВОРА ЖЕЉОВЕ (КОД БАНОВИЋА) / 27

Срећко З. Танасић

ИЗ СИНТАКСИЧКЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ СРПСКИХ
ГОВОРА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ / 53

Славољуб З. Марковић

О ДИЈАЛЕКАТСКОЈ (НЕ)УЈЕДНАЧЕНОСТИ
ЗАПАДНОСРБИЈАНСКОГ ИЈЕКАВСКОГ КОМПЛЕКСА / 63

Андреј Н. Соболев

БАБА ЈЕ ИЂЕЛА НА ПЛАНИНУ. ISH ÇU PLAKA:
ЗАМЕТКА ИЗ МРКОВИЧЕЈ / 73

Никола Рамит

О ФОНЕТСКИМ ДИЈАЛЕКТИЗМИМА И ВАРИЈАНТНОСТИ РИЈЕЧИ / 81

Недељко Богдановић

ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ / 91

Јордана С. Марковић

ОЛАФ БРОК У СВЕТЛУ СРПСКЕ ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ / 103

Рајна М. Драгићевић

ЛЕКСИКА ОРИЈЕНТАЛНОГ ПОРЕКЛА ЗА ЉУДСКЕ
ОСОБИНЕ И ЕМОЦИЈЕ У КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИМ
ГОВОРИМА ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА / 115

Драѓана Радовановић

ИЗ ОДЕВНЕ ЛЕКСИКЕ У СИРИНИЋКОЈ ЖУПИ / 139

Тања Милосављевић

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ГРУПА ИМЕНИЦА СА ХИПЕРСЕМОМ
'ОСЕЋАЊЕ' У СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ / 151

Михај Н. Радан

КАРАШЕВСКИ ТОПОНИМИ ФИТОНИМСКОГ
И ЗООНИМСКОГ ПОРЕКЛА / 171

Марија Вучковић

НОВЕ УЛОГЕ БОШКАЧКОГ АРГОА / 181

Светлана Ћирковић

УПОТРЕБА ЦИТАТА У УСМЕНИМ НАРАТИВИМА О
ТРАДИЦИОНАЛНОЈ МЕДИЦИНИ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ:
ОД ИСТИНИТОСТИ ДО ЕВИДЕНЦИЈАЛНОСТИ / 207

Гордана Драгин

ИЗ СИСТЕМА ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У БАНАТСКИМ ГОВОРИМА
Ш-В ДИЈАЛЕКТА И ЈЕДНОГ НЕТИПИЧНОГ К-Р ГОВОРА (II) / 231

Стјанислав Станковић

Веселинку Лаброску

ЗА СРПСКО-МАКЕДОНСКАТА ЈАЗИЧНА ИНТЕРФЕРЕНЦИЈА
НА МОРФОСИНТАКСИЧКО РАМНИШТЕ КАЈ
МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЈУЖЕН БАНАТ / 241

Motoki Nomachi

OBSERVATIONS ON THE USE OF PAST TENSE FORMS IN BANAT
BULGARIAN IN THE CONTEXT OF LANGUAGE CONTACT
WITH SERBIAN: THE CASE OF MATIJA VÁNČOV / 255

Марина Јуришић

ПРЕДЛОЗИ ЗБОГ И РАДИ У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА / 267

Милош Луковић

ДИЈАЛЕКАТСКА КОМПОЗИЦИЈА НОВОНАСЕЉЕНИХ КРАЈЕВА
ТОПЛИЧКОГ И ВРАЊСКОГ ОКРУГА 1878 –1912. ГОДИНЕ / 285

Бојана Вељовић

УПОТРЕБА ПОТЕНЦИЈАЛА У ГОВОРУ ТУТИНА / 309

II Путевима историје српског језика и писма

Вања Станишић

О „СРПСКОЈ ДИПЛОМАТСКОЈ МИНУСКУЛИ” ЈОШ ЈЕДНОМ / 331

Владимир Р. Поломац

АНТРОПОНИМИЈА ВОДИЧНИЧКОГ ПОМЕНИКА
(СКОПСКА ЦРНА ГОРА, XVI ВЕК) / 341

Миодраж В. Јовановић

ДВИЈЕ ОСОБИНЕ ГЛАСОВНОГ СИСТЕМА ВУКОВЕ ПИСМЕНИЦЕ
У ПОРЕЂЕЊУ СА ГОРСКИМ ВИЈЕНЦЕМ / 351

Видан В. Николић

О ВУКОВОЈ ТЕРМИНОЛОШКОЈ СИНТАГМИ РАСПУСНА
КЊИГА – ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТ / 367

Марјин Стефанов

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У ПОЛИТИЦИ НА ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА / 379

III Путевима српског стандардног језика

Радоје Д. Симић

Јелена Р. Јовановић Симић

’НАЧИНИ ИЗЛАГАЊА’ У УСТАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ / 395

Милош М. Ковачевић

ТИПОВИ АПСОЛУТНОГ КОМПАРАТИВА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 411

Тијана Ашић

ИДИОМАТСКЕ ТЕЛИЧКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 431

Димка Савова

СПЕЦИФИЧНОСТ КОМУНИКАТИВНЕ СИТУАЦИЈЕ У
КОМУНИКАЦИЈИ НА ИНТЕРНЕТ ПРИЧАОНИЦИ / 441

Божинка Петронијевић

ТВОРБЕНИ ОБРАСЦИ ГЕРМАНИЗАМА У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 451

Сања Буровић

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМЕ *КЉУЧ* / 465

Милица Радовић Тешић

ОСВРТ НА ЛЕКСИКУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА / 473

Марија Ђинђић

ЛЕКСИКА ТУРСКОГ ПОРЕКЛА У 19. ТОМУ РЕЧНИКА САНУ / 479

Тања Танасковић

КОЛОКАЦИЈЕ У РОМАНУ *ПЕТРИЈИН ВЕНАЦ*
ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 491

Милка В. Николић

О ЗНАЧАЈУ *БУКВАРА* АДАМА ДРАГОСАВЉЕВИЋА (1825)
У РАЗВОЈУ БУКВАРСКЕ НАСТАВЕ КОД СРБА / 505

Марина Јуришић¹
Српска академија наука и уметности
Институт за српски језик

ПРЕДЛОЗИ ЗБОГ И РАДИ У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА²

Циљ овога рада је да проучи употребу предлога *због* и *ради* у српским народним говорима. Аутор полази од већ познате чињенице о њиховој поремећеној дистрибуцији у означавању каузалности и интенционалности (у предлошко-падежним конструкцијама са генитивом / општим падежом) и, на основу грађе из домаће дијалектолошке литературе, проналази извесне правилности: народни говори иду у правцу свођења ових предлога на један од њих у означавању и узрока и циља, чему обично претходи извесно време када оба предлога покривају и једно и друго значење. Генерално, у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима предлог *због* однео је превагу над предлогом *ради*, док је у источнохерцеговачким и зетско-сјеничким говорима обрнута ситуација – предлог *због* се ретко употребљава; у шумадијско-војвођанским говорима функционишу оба предлога и немогуће је доћи до неког уопштеног закључка (осим онога да имају нарушену дистрибуцију).

Кључне речи: дијалекатска синтакса, синтакса падежа, каузалност, интенционалност, предлози *због* и *ради*

1. Циљ овога рада јесте да проучи употребу предлога *због* и *ради* у српским народним говорима. Стога је најпре дата географска распрострањеност ових предлога, као и то са којим падежним формама се комбинују, а затим су представљена синтаксичка значења њихових предлошко-падежних конструкција. Иначе је познато да предлози *због* и *ради* означавају каузалност (узрок) и интенционалност (циљ), при чему је у народним говорима врло чест поремећај у њиховој употреби, а ни савремени књижевни језик није поштеђен недостатка дистинкције између њих. Овим радом се утврђује у ком степену народни говори чувају помену-те предлоге у изражавању каузалности и интенционалности, а тога ради прегледана је домаћа дијалектолошка литература (речници и монографије о појединим говорима са српског језичког простора), као и белешке с ауторових дијалектолошких истраживања у Горњој Пчињи³ и за детаљ-

1 marina.jurisc@isj.sanu.ac.rs

2 Овај прилог резултат је рада на пројекту 178020: *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

3 За овај прилог било је неопходно проучити довољан број репрезентативних монографских описа и речника српских народних говора. Прегледани су сви радови из

нију синтаксичку анализу преузете су потврде ових предлога из помену-
те литературе.

2. Предлози *због* и *ради* употребљавају се, дакле, једино за означа-
вање каузалности и интенционалности, при чему у стандардном језику
и народним говорима са сачуваном флексијом иду уз генитив именске
речи, а у говорима са аналитичком деклинацијом (обично) са општим па-
дежом.⁴ На њихову фреквентност најпре утиче чињеница да се оба зна-
чења могу исказати и другим предлошко-падежним конструкцијама.⁵
Осим тога, народни говори су ишли у правцу свођења ових предлога на
један од њих у означавању и узрока и циља, а томе је обично претходило
извесно време када би оба предлога покривала и једно и друго значење.⁶

Српског дијалектолошког зборника, али и друге монографије (углавном исте које Д.
Радовановић и Ж. Бошњаковић користе као извор и литературу у: Бошњаковић,
Радовановић 2011: 201–204), при чему се у *Изворима и цитираној литератури* овога при-
лога наводе само библиографске јединице у којима је пронађен неки податак о истра-
живаним предлозима, или / и из којих су ексерпирани потврде за синтаксичку ана-
лизу. Озбиљан проблем у овом истраживању јесте то што великом броју радова није
био приоритет истраживање употребе падежа или чак пружање комплетног инвен-
тара предлога проучаваног говора. Мало је радова који дају прецизне информације о
предлозима *због* и *ради*, о њиховој заступљености и значењима; у речницима изостају
одреднице са овим лексемама – чак и ако су оне прилично фреквентне у њиховом
дијалекатском материјалу, или се помиње само један од предлога, па се може стећи
погрешан утисак да онај други не функционише у датом говору. Под таквим околно-
стима, за многе делове српског језичког простора остало се без потпуних или без
икаких података о предлозима *због* и *ради*.

- 4 За каузално-интенционалну конструкцију *генитив + ради* С. Павловић каже да пред-
ставља прасловенско наслеђе потврђено у старословенском и другим јужнословен-
ским језицима, затим у руском и украјинском (детаљније објашњење в. у С. Павло-
вић 2006: 282–285 и обратити пажњу на фусноту 366). Предлог *због* се, с друге стра-
не, релативно касно јавио у нашем језику (више о томе в. у М. Ивић 1954: 192, 194).
- 5 На пример, у неким говорима (који су били под већим утицајем турскога језика) врло
често се може приметити предлог *себеш* на месту предлога *због* и *ради*, односно у
значењу узрока и циља (Станић 1977: 82; Радић 1990: 33; Букумирић 2003: 303; 2012:
183, 550, 691); чест је и предлог *через* на месту предлога *због* у источнохерцеговачким
(на пример, Тешић 1977: 239; С. Марковић 2011: 604) али и шумадијско-војвођанским
говорима (на пример, П. Ивић 1978: 169; Б. Николић 1966: 270; Реметић 1985: 386;
Петровић, Капустина 2011: 321; Поповић 1968: 212; П. Ивић и др. 1997: 328); циљно
значење у говору Баније и Кордуна и Змијања преузела је конструкција *раз + генитив*,
док се предлогом (-) *рад* изражава узрочно значење (Петровић 1978: 128; 1973: 158). У
говору Галипољских Срба је врло раширена употреба предлога *го / гу* у значењу узро-
ка (П. Ивић 1957: 336).
- 6 Разлоге за то треба тражити у чињеници „да се циљно и узрочно значење преплићу
(да циљно подразумејемо узрочно)” и „да је готово у свим језицима долазило до ко-
риштења истих језичких форми за изражавање и једног и другог значења” (Ковачевић
1988: 210). О разлозима мешања предлога *због* и *ради* пише и К. Фелешко: „кад започ-
ињемо радњу са намером да постигнемо неки циљ, онда се тај циљ – као „покретачка
снага” – често може сматрати и за узрок радње” (Фелешко 1995: 137). Занимљиво је,
на пример, да Б. Милетић у својој монографији о црмничком говору разврстава потвр-
де ових предлога на оне са „чистим или претежно узрочним значењем” и оне са „чи-
стим или претежно намерним значењем” (Милетић 1940: 520).

Таква тенденција, још увек врло жива у народним говорима, утицала је и на стандардни језик.⁷ У *Синџакси* се, међутим, јасно каже да *збоџ* (и „књишко” *услед*) са генитивом „означава појам који је изван сфере агенса и индиректно изазива неко психолошко или физиолошко стање у човеку, или неку његову акцију”. Тако да он исказује индиректни („пасивни”) узрок типа разлог или повод, док се предлог *ради* у овом значењу сматра супстандардом (Пипер и др. 2005: 167). Предлог *ради* се појављује у значењу интенционалном (намера), а *збоџ* може уз именицу „која означава особу, властито име или генитив заменице” такође имати ово значење (*Урадио сам њо збоџ Пере / њебе*). То се, међутим, проширило и на друге именице (*Ошћушовао је у Беоџрад збоџ исћиша*) и више се не може сматрати супстандардом, али се ни не препоручује „у оним доменима употребе стандардног језика који захтевају стилску перфекцију” (Пипер и др. 2005: 170).

Народни говори, који не подлежу нормирању и имају свој властити развој, слажу се у нечему: редовно им је поремећена употреба ових предлога у означавању узрока и циља и увек је један предлог продуктивнији и потискује други. Независно од тога све је чешћа употреба других предлога у поменутих значењима.

3. Предлог *збоџ* је, судећи по литератури, фреквентнији од предлога *ради* (и његових сложених варијанти *џоради* и *заради*) на простору призренско-тимочких говора. Посматрајући од јужне српске покрајине, предлог *збоџ* (обично уз сачувани облик генитива) једини функционише у јужнокосовском селу Гатње (Младеновић 2013: 190), добро се чува и у читавој метохијско-косовско-сиринићкој зони (Младеновић 2002: 315), а помиње га и М. Стевановић у говору Ђаковице (1950: 142). Иначе, „предлози *збоџ* и *ради* (у значењу узрока и сврхе вршења радње) у комбинацији са генитивом или ОП ретко се користе у северношарпланинским и јужно-метохијским говорима” (Младеновић 2002: 315). Прецизније, Р. Младеновић је оба предлога потврдио у говору Подрима, Призренског Подгора и Призрена; у говору Сиринићке жупе регистровао је само предлог *збоџ*, док их у Сретечкој жупи, Скоробишту, Грнчару и Новом Селу није било. У Гори се ретко користи сложени предлог *заради* у значењу узрока и сврхе (Младеновић 2001: 466, 468). У Горњој Пчињи обично је бележен

7 Још је М. Стевановић приметио да, теоријски, предлог *збоџ* значи узрок, а предлог *ради* циљ, а практично, у српскохрватском књижевном језику постоји врло широка употреба предлога *ради* (као и сложених *заради* и *џоради*) у значењу предлога *збоџ* и то још из времена пре Вука. Осим тога, он сматра да су наши значајни граматичари и лексикографи (Ђ. Даничић, Ф. Миклошић, Т. Маретић, И. Броз и Ф. Ивековић) сматрали „исправном употребу предлога *ради* у узрочном значењу”, те да је то, удружено са блискошћу значења узрока и циља, утицало и на остале наше писце да употребљавају *ради* у узрочном значењу (Стевановић⁴1986: 258–259). Ређа је, по њему, употреба предлога *збоџ* у циљном значењу и њу обично нико не помиње јер је везана за прожимање узрока и циља.

предлог *збо̄* (у оба значења), а (*ѿ*)*ради* је далеко ређи (Јуришић 2012).⁸ У *Црношравском речнику* једино се *збо̄* може наћи у самој дијалекатској грађи,⁹ док нема ниједне потврде са предлогом *ради* или сложеним предлозима *ѿорад(и)*, *зарад(и)*, иако у монографији *Говор Црне Траве и Власине* В. Вукадиновић помиње предлог *ради* у значењу узрока (1996: 256). У *Речнику ѿбројско̄ ѓвора* забележене су само одреднице са предлозима *зарад* и *заради*, што опет не значи да предлога *збо̄* нема (Златковић 2014: 274). У *Тимочком речнику* забележен је предлог *збо̄* у значењу узрока, али и сложени предлог *зарад* (и ређе *зарод*) у значењу „*ради, збо̄*” (Динић 2008: 232, 234). У говору Алексиначког Поморавља поред предлога *збо̄* (у узрочном значењу), а уместо предлога *ради*, употребљава се у оба значења *зарад* и *ѿорад* (Богдановић 1987: 238). У говор Бучума и Белог Потока, међутим, нема предлога *ради* и *ѿорад(и)* већ се употребљава *зарад* (*зара^од*, *зара^одѿи*) са истим значењем које има предлог *ради*, при чему, предлог *збо̄* има узрочно значење и нема напоредне употребе с предлогом *ради* (Богдановић 1979: 100, 112, 114). У *Речнику лесковачко̄ ѓвора* дате су одреднице са предлозима *ѿоради* и *зарад*, али је сам предлог *збо̄* много фреквентнији у дијалекатској грађи самог речника (иако нема своју одредницу) (Митровић 1984: 106, 251). У *Речнику јабланичко̄ ѓвора* Р. Жугић наводи да се „синтагмом *збо̄* + *ОП* исказује и значење узрока и значење циља”, а притом се у речнику налазе искључиво потврде са предлогом *збо̄*, тј. нема ниједне потврде са предлогом *ради* (или сложеним *зарад*, *ѿоради*). Међутим, монографија истог аутора износи податак да се предлози *збо̄* и *зарад* употребљавају у оба значења (узрочно и циљно), и да узмичу пред фреквентнијим предлозима *од* и *за* у узрочном значењу (Жугић 2010: 139, 142–143). Пол-Луј Тома у инвентару предлога даје *збо̄*, а код предлога *ради* коментар „да се овај предлог готово не користи у „нашим говорима, јер у Нишу смо забележили само један пример (*ради бóлнице* 2), а у селима ниједан. Такође немамо примере са синонимним предлозима *заради*, *зарад*, *ѿоради*, *ѿорад*.” (Тома 1998: 370, 379). Још додаје у напомени да информатори не праве разлику између *ради* (за циљ) и *збо̄* (за узрок) и теже да користе *збо̄* у оба случаја. Са овим се слаже и *Речник села Каменице код Ниша*, где В. Јовановић бележи само предлог *збо̄* (2004; 2007: 434, 463), *Говор Понишавља*, где је поменут

8 У суседном кумановском говору, међутим, Б. Видоески бележи да се *заради* „јавува и во формата *зарад*, и се употребува главно со каузално значење, поретко со финално”, а *ѿоради* „се употребува поретко од *заради*, кој има исто така причинско значење.” (Видоески 1962: 179, 183).

9 Предлог *ѿоради* једино је забележен у изразу *ѿоради себе* (Стојановић 2010: 694), а тако је и у *Тимочком речнику*: Ако у поље имаш потребу *ѿо ради себ*, ти се обспри, па се тѿг слѿшај (*обспре се*, Динић 2008: 488). Иначе, (-)*ради* је уобичајено на целом српском језичком простору у том изразу, на пример: изишо, ваљда, *ради себе* напоље М (Бошњаковић 2012: 315); *Иде напоље ради себе* (Мо) (Војвођански речник 2007). У војвођанским говорима чест је, међутим, предлог *через* на том месту: Заостанем ја мало од њи јер сам мору да идем *через себе* (Војвођански речник 2010: 79).

само предлог *збо̄з* у значењу узрока (Ћирић 1999: 161), а и налази у суседним говорима сврљишко-заплањског типа (Ј. Марковић 2000: 225; Гмитровић 2008: 401; Милосављевић 2009: 478, 543). За говор Свиничана наводи се да изостаје предлог *ради*, а предлог *збо̄з* има и форму *ѝзбо̄з* (Томић 1984: 112, 111). У *Речнику народно̄ зовора у Црној Реци* регистрована је, међутим, само поремећена употреба предлога *зарад* (у значењу *ради* и *збо̄з*), али се не наводи да ли функционише и предлог *збо̄з* (М. Марковић 1986: 314). У *Говору Радимаца* јасно је назначено да се предлогом *збо̄з*, *ради* и *ѝора̄ди* изражава узрок, а предлогом *ради* циљ или намера (Томић 1987: 420). Употреба предлога *ради* није „нарочито фреквентна” и све више га потискује предлог *збо̄з* и у чумићком говору (Грковић 1968:142). Генерално, у косовско-ресавским говорима *збо̄з* је далеко чешћи предлог који покрива оба поменута значења (узрок и циљ). Ово се експлицитно наводи у говору Трстеника (Јовић 1968: 165), Левча (Симић 1980: 58) и Параћинског Поморавља, где аутор примећује и једну занимљивост: оба предлога могу значити и узрок и циљ вршења радње, а разлика је једино у томе што се предлог *збо̄з* чешће употребљава са ОП, а предлог *ради* искључиво са генитивом (Милорадовић 2003: 124–125). Такође, у *Говорима северне Метихије* наводи се да је предлог *ради* врло редак (Букумирић 2003: 303), а у *Речнику зовора северне Метихије* постоји само одредница *збо̄з* (предлог са значењем узрока – Букумирић 2012: 183). У говору Галипољских Срба ситуација је, зачудо, другачија од оне у сродним говорима: предлога *збо̄з* уопште нема, а предлог *ради* (изван фреквентне конструкције *ѝога ради*, која се употребљава уместо *заѝо*) забележен је два-три пута и може значити и ‘због’. Овде је, у ствари, раширена употреба предлога *до / ду* у значењу узрока (П. Ивић 1957: 313–316, 341, 336). У источнохерцеговачким говорима каузалност се врло често исказује предлогом (-)*ради* и генитивом (Драгичевић 1986: 182; Драгичевић 2009: 363, 366; Далмација 1997: 142; Петровић 1978: 128; Петровић 1973: 157–158; Пижурица 1967: 154; Пижурица 1981: 185; Станић 1977: 82; С. Павловић 2000: 111), при том се у неким од њих предлог *збо̄з* ни не употребљава или је далеко ређи од предлога (-)*ради*.¹⁰ У крајишким говорима предлог *ради* је потпуно стабилизван у каузалном значењу, али се у интенционалном значењу јавља предлог *раз* (Петровић

10 Поред најчешћих сложених варијанти предлога *ради* – *ѝораг(у)* и *зарад(у)* забележени су као уобичајени и облици *сѝоради*, *сѝораг* у говору Роваца и околине Колашина (Пижурица 1967: 154; 1981: 196). У зетско-сјеничким говорима, међутим, *сѝораг(у)* је врло чест облик (Барјактаревић 1966: 118; Пешикан 1965: 193; Милетић 1940: 520–521; Петровић и др. 2013: 380; Стијовић 2007: 234), а у говору Црмнице поред облика: *ра̄ди*, *з̄ра̄ди*, *ѝра̄ди*, *сѝра̄ди* обичније су варијанте са завршним [j]: *ра̄ј*, *ѝра̄ј*, *з̄ра̄ј* (Милетић 1940: 379). У говору Спича такође је забележен предлог *рај* ‘ради, због’ (Поповић, Петровић 2009: 142). Занимљиво је да ова појава није страна ни у македонским говорима – у Кумановском говору помиње се, такође, предлог *зарај*: „Во Агино Село забележив и *зарај* (*заради* < *зараи* < *зарај*), како во поречкиот и некои скопски говори: *Зарај* тебе натепаше ме.” (Видоески 1962: 179).

1973: 158; 1978: 128). Неке монографије о говорима овога типа само констатују присуство поремећаја у дистрибуцији предлога *збоџ* и *ради* (на пример, Станић 1977: 82).¹¹ У монографијама о шумадијско-војвођанским говорима забележено је различито стање: у источној Шумадији предлози *збоџ* и (-)*ради* семантички су се изједначили (Бошњаковић 2012: 315), а предлог *через* се врло ретко употребљава на њиховом месту, за разлику од централне Шумадије, где функцију предлога *збоџ* (*збоџа*, *боџ*) углавном обавља овај предлог (Реметић 1985: 386),¹² у лексици Качера појављује се често предлог *збоџ* у самој дијалекатској грађи, али не и предлог *ради* (Петровић, Капустина 2011),¹³ у говорима Колубаре функционишу оба предлога, али нема података о њиховим значењима или евентуалном поремећају у дистрибуцији (Д. Радовановић 2006: 331, 333). У Мачванском говору узрок се изриче и предлогом *ради*, а и предлогом *через* (који има оба значења) (Б. Николић 1966: 270, 285). У банатским говорима постоје и *ради* и *збоџ*, али је најчешћи предлог *через* (П. Ивић и др. 1997: 328). Предлог *через* у значењу ‘због’ примећен је и у биограчичком говору (П. Ивић 1978: 169). Речник српских љовора Војводине открива да предлози *зарад*, *рад*, *ѿоради*, *збоџ* и *через* функционишу на овом подручју, при чему предлог *ѿоради* има значење ‘због’, а предлог *через* ‘због; ради’ (Војвођански речник 2007: 26; 2010: 79). У зетско-сјеничким говорима најчешће је поремећена дистрибуција истраживаних предлога, с тим што се они „подједнако употребљавају” у новопазарско-сјеничким говорима (Барјактаревић 1966: 118), док за црмнички говор Б. Милетић наводи да употреба предлога *ради* и *збоџ* није строго диференцирана, тако да није реткост да се намерни предлог *ради* употреби у узрочном значењу, или да се *збоџ* узима у намерном, али, осећај за намерно и узрочно значење није потпуно нестао, као у неким другим говорима (1940: 520). У говору Бјелопавлића најфреквентнији је предлог *збоџ*, који има узрочно значење, али може означавати и циљ, док и конструкције с предлозима: *ради*, *ѿораг(и)*, *зарад(и)* означавају циљ (Ђупић 1977: 142). У Говору Горњих Васојевића помињу се предлози *збоџ*, *ради*, *зарад*, *ѿораг* и *сѿоред* с генитивом, али без прецизирања значења (СТИЈОВИЋ 2007). У говору Мрковића предлози *збоџ* и *ради* имају употребу као у стандардном језику: предлог *збоџ* има узрочно, а *ради* намерно значење, али се ретко употребљавају, према наводима Л. Вујовића (1969: 298). У староцрногорским говорима предлог *ра̄д* је најобичнији у значењу и циља и узрока, а

11 Понекад се једноставно не говори о овој теми, али је могуће, на основу дијалекатске грађе дате у раду, приметити да је предлог (-)*ради* далеко фреквентнији од предлога *збоџ* (на пример, Реметић 2012: 485–637; Драгичевић 2009: 363, 366) или пак, да су оба предлога „правилно” употребљена (Драгичевић 2007: 353, 385, 390; С. Марковић 2011: 649, 604).

12 Предлог *ради* (*зарад*, *ѿоради*) се не помиње у *Говорима централне Шумадије*, вероватно због чињенице да аутор не обрађује употребу падежа (Реметић 1985: 386).

13 У овом раду се напомиње да предлози *врз* и *через* могу значити *збоџ*, односно исказивати узрок (Петровић, Капустина 2011: 62, 321).

може се чути и *спорād*, док су врло необични предлози *због*, *порād*, *зарād* (Пешикан 1965: 188, 191, 193). Из *Речника Куча* сазнајемо да оба предлога – *йораг* ‘због’ и *сйораг* ‘због, ради’ имају узрочно значење, док предлог *сйораг* има и циљно значење, с тим што ни предлог *раги* није непознат, изгледа, такође у значењу циља, намере (Петровић и др. 2013: 305, 380, 27).

Дакле, на основу података из домаће дијалектолошке литературе немогуће је стећи потпуну и савршено тачну слику распореда ових предлога (и њихових значења), али се ипак може закључити да су степени њихове очуваности и значења која имају у народним говорима различити и неуједначени. У том превирању *најчешће* је у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима предлог *збоџ* однео превагу над предлогом *раги*, док је у источнохерцеговачким и зетско-сјеничким говорима обрнута ситуација – предлог *збоџ* се ретко употребљава; у шумадијско-војвођанским говорима функционишу оба предлога и немогуће је доћи до неког уопштеног закључка.

4. Предлози *збоџ* и *раги* (и његове варијанте) у српским народним говорима имају два значења: каузалност и интенционалност.

4.1. Предлошко-падежним конструкцијама са значењем каузалности „указује се на узрок јављања радње детерминисаног предиката” (С. Павловић 2000: 102). У зависности од тога какав је однос између узрока (исказаног предлошко-падежним конструкцијама) и последице (односно, узроковане радње исказане управним глаголом) постоји неколико типова узрока: ефектор, стимулатор и иницијализатор.¹⁴ Ефектор и стимулатор су директни узроци (М. Радовановић 1977: 129–130), за разлику од иницијализатора, који је индиректни узрок, и представља прву од низа (обично) ланчано повезаних појава које на крају доводе до реализације радње управног глагола. Према М. Ивић: „Њиме се просто открива прва и далека карика на коју су се, сплетом околности, надовезале друге од којих је последња – дато стање, односно радња” (2005: 85). Међу предлозима, којима се у комбинацији са одређеним падежом означава иницијализатор, налазе се и *збоџ* и *(-)раги*. Као што је већ речено, у српским народним говорима обично је један од ова два предлога продуктивнији од другог, а тек понегде имају диференцирану употребу, као у стандардном језику (в. т. 3).

збоџ + ОП:

Сламена бeше, туј су били, Миланче едн га имаше, како бeгаше такој у партизани, кријеше се, и они *збок њeга*, запалише му кућу; старата је завршила за доктурку у Београд, и сeк учи страни језици, *збок*

14 Овај рад, као и други прилози из области дијалекатске синтаксе истога аутора, прати модел који је дао С. Павловић у својој књизи *Детерминативни падежи у старосрпској пословној правој писмености* (2006). Иначе, према терминологији М. Ивић (2005: 100) ефектору одговара назив *изазивач*, стимулатору – *унућрашња йобуда* као инклузивни стимулатор и *йодсйрекач* као ексклузивни стимулатор и иницијализатору – *йасивни узрок*.

лѣкови, да знае кѣкви лѣкови да прѣма, да дава; Он ѿма и сѣна, кѣси, па дек лѣшо врѣмето та останѣја сѣнат збок врѣмѣшо, лѣшо врѣмето! А зѣтат кѣси тѣј (Горња Пчиња, Јуришић); *Због шѣб* трѣбе д им у апсу (због – 248),¹⁵ Голѣма е ѡмраза меѣу њѣ, а свѣ због пѣсто имање (омраза – 525), Нѣчу због шѣј да ѿма пуцѡглавину (пуцѡглавина – 696), Сѣнтај, сѣнтај, че дѡјде врѣме да се кѣш због шѣј (сѣнта – 797) (Динић 2008); Свѣ га замрзѣли због шѣј њѣгово алавѣње (алавѣње – 28), *Због бакѣили* доктѣр му преписѣл енѣкѣије (бакѣил – 44), Њѣки га не воли због шѣј издѣрање (издѣрање, 304), Лудѣје због некѣ рѣшѣѣуљу (лудѣје – 429), Све подбѣла от неспање због онѡга лѣцу (подбѣје – 663), Нѣћу се због њѣза стѣлно стрѣшам (стриша се – 903), Утепѣл чѡвѣка нѣмртво због мећу, па га затворѣли (утѣпа – 989), *Због шѣѣац* сѣно ис-Пѣпрат је млѡго шушлѣкаво (шушлѣкав – 1060) (Стојановић 2010); Ја да не рабѡтим нѣшта дрѣго, сѣмо метлѣ и крѣпу да дрѣим у рѣке због вашо брлѡжење (брлѡжење – 26), пма ги жѣрови нѣпролет у Вињаге, због онѣ барчѣје (жер – 88), И твоѣ је детѣ задѡр, не сѣмо моѣ, а ми стѣри не би трѣбѣло да се свѣђамо због њѣ! (зѡдор – 98) (Жугић 2005); сѣг због шѣвој бѣдѣлашѣшину и децѣ пѣтив; нѣће се свѣђамо због децѣ па јѣтре да се замиѣјѣмо; сви му се смѣјѣв децѣ, збок ѣрѣврскување; изедѣм си по чѣшњѣ уз обрѡк ... збок ѣрѣшѣсак; пѡвиш сѣм сѣди због шѣу бѡлну нѡѣу (Жугић 2010: 138–139); не мѡг ју музѣм због рѣке (Гмитровић 2008: 401); *Због њѣз* се врнѣмо; Имѣла сам пѣно мѡмѣи да се удѣвам, али јѣ сам школувала брѣћу. Брѣћа су ми билѣ у школу, па несѣм због њѣ; *Због занѣѣ* сам јѣ отишлѣ за њѣга, и лѣпо смо проживѣли (Милосавлѣвић 2009: 478, 543); свѣ због Крѣну се одѣлил од нас Б (Ѓирић 1999: 161); сѣм бѣја ... због деѣу Ор; због ѡвѣ брѣч у млѡго се ѡжалѡстѣло Муш; А нас не избѣл е због Бѡгдѣна Ор; Свѣ због шѣре Штрп (Младеновић 2002: 315); отѣриле не због рѣѣ; утепѣја га због свѣѣ у (Младеновић 2013: 137, 194); Др Сава је био пѡзнат као гѣкша због жѣку на обрѣз (гукша – 64), И то због деѣу, највише, да не жељѣју к д вѣдив другога да једе (жељѣјѣм – 89), Ал ћѣмо му опрѡстѣмо због ѡвѣ убѣву вѣчѣру и јѣшрѣшѣега ѡца Нѣколѣја (јѣтрѣшѣѣи – 137) (Митровић 1984); због шѣј сѣм и дошлѣ Б; ошлѣ у салѡ због шѣрѣцѣње Б; стѣлно се кѣра због некакѣу рѣбѡѣу, а не вѣди да смо га дѡработѣли БП; лѣт због пѣнѣзију БП; ѡслабѣл због бѡлес Б; ошѣл у Књѣжевац због заѣпслѣње БП (Богдановић 1979: 114);

Јѣ сам ѣшла збок брѡнхѣѣѣс (Пѡт); ѣма мирѣз због имање (Бош) (Милѡрадовѣћ 2003: 124).

због + жѣнишѣв:

15 Ради лакшег сналажења, у загради након потврде дата је одредница (у којој је уочена истраживана појава) и страна (на којој се та одредница налази), а тек након изношења свих потврда из истога извора – наводи се назив самог извора (тј. назив речника одакле су потврде преузете). Осим тога, преузете потврде дате су на исти начин као у литератури из које су цитиране, уједначавање је извршено само у виду доследног истицања синтагми са одређеним предлогом италиком.

Да не узеш иглу у руке због змије Муш; викам због ластивајце (Гјд.) Сев, све тој због жене Бер; учинија због сестре Штрп (Младеновић 2002: 315); сва ово због[џ] кума; да се разболи због Драгана (Младеновић 2013: 139), да побегне због заве; се свац'а због[џ] краве; одвоише се због етирве; да иде због дивојке; се растури фамилија због ракије; се свади због куч'е; утепа се због рабоше; што да плач'е због ивијанице; не отиша због баба-Грозде (Младеновић 2013: 190); Избог шодга неје лал; Не може да иде због народа; Мене ме некэжује мама због шебе (Томић 1984: 111);

Не види се због магле (Томић 1987: 420); због шебе ме таџа истуко; због шебе ћу у апс Мед; због мајке не да ни мене д' ијем Миј; ћу д' ијдем због шебе у свет; отишла код оца због Бранкџога ивића В. Д; нећу ја збок шебе да плачем Миј; збок шебе ћу очи изгубим Мед (Јовић 1968: 165); На бџловању сад збок шџд сџомака (Дав) (Милорадовић 2003: 124); Нџког убил'и и тамо и због[џ] крви побегл'и на Кџсово и премџнил'и и славу (Дс) (Букумирић 2012: 183); сџдџли се због онџ^к Срејноџ Бог; Због ваише кобиле д-изгубим главу Мал (Симић 1980: 58); Збџд шџб се сикирам; Све је прџдао збџд ракије (Грковић 1968: 145); Мџрџ сам збоџ^к шџдџа што су четрдџсџт и трџћџ у мене и џтац, и маџтера џмрли о-тифуса (Драгичевића 2007: 385); није смџиџо због Турџка (Лус); није се мџгло кџст збо-кише; пџгибе збок шџиџе дџвију жџнскиџе (Стр); ја сам ћџво због коња пџгинти (Крух) (Петровић 1973: 157); све збок шџе жџншџуринџ Во; Ма све је тџ због шџе џинџе будалџишџинџ Ду (С. Марковић 2011: 604); да због Марка бџгамо Ст; Они бџџ џџџа мџчили жџну Ст; Лџни се пџбисмо збоџа мџша О (Реметић 1985: 386); стџра дрџџава је пропџла због вџјске, ел су вџјску џпасно бџли Ли; али дџђе због иџранке С; због мене да растуџре кџћу Вн; да изгџне наџрод због џџџа Ко; некада ме попџџе због овџ дџџа Гр; мџтџком па све (удара) џ земљу због орања М; ишџао у бџлџницу збок шџдџа Лу; и џн као збок шџдџа није дошџ В; ја сам грџшна збок шџдџа Ла; затџ с џни повукивали у мџчваре збок Турџака Рд; збок чџџа си тџ потклџкно Ли; ја не знам збок чџџа тџ бџло Ос; збџк шџша иде џн у бџлџницу У (Бошњаковић 2012: 315);¹⁶ Не знам због чџџа се то [лук] бџка (бикати се / бичати се – 44), Све је то због ваишџера (вашер – 55), А мџја жџна сџд џ грџбљу – због дџџеиша џџџове жџншџураџе (жџнтураџа – 89), Љџди се заваде због земљужџине (земљурина / земљужџина – 107), Тџ одџставио славу због Брџака (одуставити – 187), Да ли је то због шџе иџздџерџвине или таџ који је нџсио то трџсно је па џна промџтила – не знам (паздџерџвина – 200), Присело ми све због џџџовџ бекрџлука (присести – 237), Јџ сам слџба на тџ аперџџиџе због Љџубџнке иџсџше (слаб – 268) (Петровић, Капустина 2011); Ма су гџрили да се пџтџла сџвџла због шџе сџџарџџади (БК); и због шџе крџџџлџ мџрџ џвна дџт (УБ) (С. Павловић 2000: 111); ѐће да се сџчу збок-шџвџје невадџале рџчи (ДВ); Збџк чџџа-е убџше? Шџџ-се бџла вџџџрила, пџ-се растџиџила (ДВ) (Вујовић 1969: 298); Није дџшла због онџ џџџе, бџла сџ

16 Конструкција због + шџша није необична ни у другим српским говорима (на пример: Грковић 1968: 145; Б. Николић 1966: 285; 1969: 59)

бона (Ксл); *Због њевдјкѣ* сѹ се пѣбили (Пкр); *Због мене* је свѣ тѣ (Кос); По-свѣдѣше се нѣ *због часа* (Дг) (Ћупић 1977: 142); Четворица побјени *због њѣга* Бој; Размињули су се *због никаквѣ мѣђѣ* Кр; Задочно сам *због шѣбе* Сл, Није га тебе ни врт што се ја мучим *због шѣбе* (СТИЈОВИЋ 2007: 227).

ради + ОП:

она можда ве је помаала неки пут на *ради мене* (Горња Пчиња, Јуришић); *ради* њу поносни ЦТ; мѹка *ради њѣга* Б; све *ради унѹка* Р/М (ВУКАДИНОВИЋ 1996: 256).

ради + *џенишив*:

ра тебе да се свѣђам В; *ра тебе нећу* д' умрем (Јовић 1968: 165); не заборѣви *ради Дулеѣа* (Бош); *ради Млѣђе* одговѣрам ја (Бош) (Милорадовић 2003: 125); мѣрао сам да штѣдим жѣну, *ради количине дѣца* Бог; *ради*, овако, неке бѣлести, да се не би ѹлило, и тѣ, збогк тѣга не тѣм отѣрѣли Теч (Симић 1980: 58); Није дошѣ *ради мене* (Томић 1987: 420); није мѣни *ради шѣбе* – мѣни је *ради ловѣца* Би; нѣсило се вѣкѣ *ради мѣге* Во Ма СГ (Драгичевић 1986: 182); *Ради шѣга* се и зѣвѣла Гладнѣ бѣртија; Штѣ ја знѣм *ради чѣга*, нек вѣр^к знѣ (Драгичевић 2009: 363); (да пита) нѣшто *ради кѣријѣ* (Драгичевић 2009: 366); *ра-шѣга* се прѣло и сѣпљѣ; тѣ ћемо т све вѣрат^н *ради шѣбе*; ѣна га е затвѣр^нла *ра-Тѣракѣ*, да не б Тѣрци ѣмал^н вѣдѣ; ѣн је мѣни нѣдѣо ѣме *ради сѣбе* (Стр); љѹди с прѣв^нли што нијѣ кѹће све *ради шѣга* да Тѣрци не б зѣлаз^нли (Јус); зѣвѣшт^нне смо ѹз^нмали *ради љѣши*нѣ; ми смо ѹзѣли четвѣртѣк *ради ѣра* да и љѣга (Шљ); бѹмбѣрд^нју Дѹнов *ради неѣријѣшеља*; ѣг^ништа ѹ нѣс ѹскип^нла *ради шѣ шѹме* (Триј); ријѣдѣк слѹчѣј да вѣће рѣђѣ *ра-шѣга* што с тѣ мѣгле (Бук) (Петровић 1973: 158); Стѣрада *рад-њѣга* (Бо); Дѣћѣм прѣви *раш-кѣдѣкѣ и-ѣиљѣнѣ* (Гр) (Петровић 1978: 128); Нѣ мећѣ ѣн завѣшѹ *рад сѣшѣдѣни*; Зѣбѣрањено *ради кѣмѣшѣ*; Нѣмѣ *рад мене*; Нѣмѣ *рад Ашѣнѣ* (Станић 1977: 82); *Рѣ-ше-бе* биг свѣруо, но не мѣгу *ради шѣдѣијѣгѣ*; *Ради шѣга* су се и пѣбили; Нѣ знѣм *ради чѣга* им је тѣ бѣло (Пижурица 1967: 154); Вѣзда се узрѹјѣм *ради шѣга нѣшега* јѣднѣга *нѣрода* тѣмо, што ѣк ѣс кѹћѣ нѣвовијѣк ишѣѣрујѹ (Би); Тѣбош плѣчѣ *ради шѣга сѣсѣриѣнѣ* (Кр); да су се зѣвѣдѣли *ради наквѣијѣгѣ бѹлѣшѣ* (Пр); зѣвидна *ради ѣѣѣ* (Ка); Весѣљѣла се *ради шѣ бѣрѣшовѣ ѣѣѣ*, кѣ и свака пѹста (БК); и зѣмѣриѣла јѣѣ се још прѣје *ради шѣијѣк ѣѣкѹла* (Су); биће [j]е ишѣѣрѣли *ради мѣнѣка* (УБ); ш ѣим вѣјѣк сѣвѣла *ради шѣ ѣѣѣ* (Кр); *ради ѣѣга* се ѣтѣрѣвала (Су); Из вѣјѣскѣ бѣѣжѣ *ради ѣѣ* (БК); *ради шѣга ѣѣшеѣнѣ* се [о]на није запѣшѣљѣвала (Ка) (С. Павловић 2000: 111); вѣрло се тѣ лѣпо укамѣрише, *ради кѣше* ВО; па затвѣри *ради мишѣју* МО; ѣнда се зѣвѣ Бугѣрски кѣрѣј, а *ради чѣга* Бугѣрски кѣрѣј, кѣ знѣ штѣ је Се (Бош^наковић 2012: 315); *Ради-њѣ-[j]*е пошѣ ѹ-свѣѣт Тр (Милѣтић 1940: 446–447); Убѣјѣ-би чѣјѣка *ради шѣшѣијѣѣ* (обично: зѣ-шѣшѣијѣѣ) Ли; [j]ѣз, бѣгѣ-ми, пропѣ-[j]е сѣромѣк *ради великѣга ѣиѣнѣ* (обичније: ѣд-великѣга пѣнѣ) Бу; Мнѣгѣ-се нѣ[j]ѣди *ради ѣнѣ женѣшѣијѣнѣ Анѣрѣ[j]ѣ Мѣрко[в]ѣ* Бр; *Ради ѣѣга*-сѣм имѣ пострѣдѣт ѹ-Америку Кру; *Ради ѣѣдѣвѣ* пошѣ-[j]е чѣѣк ѹ-селѣмбѣго[в]ијѣцу (тамница ѹ Бару) пѣ-гѣдинѣ Па; Ни[j]е-се ѹдѣла

râq[u]-урѡка Год; Нѣће пѡћ тãмо *râq[u]*-урѡка (да је не би урекли) Бра; Нѡсї амãјлїју *râq[u]*-урѡка Ли (Милетић 1940: 520).

зараq(u) + ОП:

Скарãли смо се с њї *зараq шѣб*; *Зараq њѣз* смо морãли да си прода-демо крãву (зарад – 232); *Зарод њу* сам остаїл шкѡлу; Па, чѣкај нãну ли ти твоју, па јã *зарод шѣб* да влчѣм бѡј (зарод – 234) (Динић 2008); Стѡку испродãдо *зараq њѡјну свãдбу*; штãлу испразни *зарãш свãдбу*; *зараq моју ѣлүишїиину*, децã да испãштав; *зараq нãз безмѡззѡње*, децã да пãтив; не се тѡлко дѣри *зара[q] дѣше*; *зараq унүка* па ме мѣне вїкав у сүд; ја да се ср-мүјем прет комшїку *зара[q] швој лош иãмеш* (Жугић 2010: 142); *Зãраq њи* сам и градиѡ күћу и пагиѡ се свãкако, ал’ бађãв кад н’ѣће да живѣ с мѣне (М. Марковић 1986: 314); *Зараq шү* сам се дѣцу опѣкла Т; јүрне *зараq лѡишү* и пãдне се К (Богдановић 1987: 238).

зараq(u) + зенишїив:

Зараq-њѣзѡвѣ зрѣшкѣ јã-сам ћүт^чла (Чем) (Петровић 1978: 128); Дошѡ сам *зараq шѣбе и швоїјã чѣљãдї* (Шарѡње II) (Барјактаревић 1966: 118); *Зãрãди Рїсїшãсвãђã-сам-сес-Рмѣлимау-Анãдолију* Ли (Милетић 1940: 520).

їораq(u) + ОП:

свãћо ме вїка *їоради ѣерку* (Горња Пчиња, Јуришић).

їораq(u) + зенишїив:

Сãмо *їорãди шѡгã* нѣће да дѡђе (Томић 1987: 420); тѡ су бїли ѡштри крѡвови *їоради зãпãднѣ зїмѣ* Во (Драгичевић 1986: 182); *Пѡрãди слãвѣ-се мрсї* Тр (Милетић 1940: 520).

сїораq(u) + зенишїив:

ãко си дошѡ *сїорãд вүнѣ*, врн се слѡбодно С. До II; Нијѣси тї прѡпѡ *сїорãд мене* (Кањевине III); Скүпили се *сїорãд воденїцѣ* (Врановина I) (Барјактаревић 1966: 118); *Сїорãд Мїлшїцѣ-су-се пѡбили* Год (Милетић 1940: 520).

рај + зенишїив:

Свãђã[j]у-се *рã[j]-еднѣ ѡвцѣ* Ко; Нѣ-би тѡ учинїјѡ *рã[j]-гүшѣ*, јã-мнїм Бр (Милетић 1940: 446–447); Түжїјѡ-га-је *рã[j]-једнѣ смѡквѣ* Брч; Свãђãју-се *рã[j]-ћѡјкѣ* Со; Побїше-се *рã[j]-једнѣ ѡвцѣ* То; Бї гла[в]у сломїјѡ *рã[j]-њѣгã* Ко; *Рãј-шѣбе-се* заго[в]ãрãм ѡ[в]ђѣн Крњ (Милетић 1940: 520).

їорај + зенишїив:

Побїше-се *їѡрãј-онѣ ћѡјкѣ Мãрка-Мїло[в]ã* Па (Милетић 1940: 446–447); Побїше-се *їѡрãј-онѣ ћѡјкѣ Јѡ[в]ãна Мїшїро[в]ã* Ма; *Пѡрãј-шѣбе-сам* изгубїла мњѣсѣс дãнã Бра; Долãзѣ Бãрãни у-Цр[м]нїцу нãвїшѣ *їорãј-вїна* Бо (Милетић 1940: 520).

сїорај + зенишїив:

Сїѡрãј[j] чѣгã-си долãзијѡ? В (Милетић 1940: 446–447).

4.2. Интенционалност указује на појаве које „следе реализацији дате радње, али као циљ, намера или интенција утичу на реализацију те

радње” (С. Павловић 2000: 115; Ковачевић 1988: 210).¹⁷ Тиме се она разликује од каузалности, где узрок увек хронолошки претходи радњи детерминисаног предиката. М. Ковачевић говори, међутим, и о субпољу циљно-узрочне интерференције, односно, пошто циљно семантичко поље ипак сматра посебном семантичком категоријом, у свом раду о узроку бави се „само конструкцијама у којима је присутно узрочно-циљно значење, тј. конструкцијама у којима се та два значења дају ”сливено,„” (1988: 211).¹⁸ Циљно значење се у народним говорима врло често исказује предлозима *за, њо, на* и *у* са акузативом / ОП, што у потпуности одговара стању које С. Павловић бележи у старосрпској пословноправној писмености и закључку који износи: „Оваква фреквенција акузативних конструкција најдиректније открива адлативну природу интенционаности.” (2006: 299). Ипак, интенционалност се може исказати и предлозима *ради* (и његовим варијантама) и *због* са генитивом / ОП.

ради + ОП:

то је *ради обич’ај* Муш (Младеновић 2002: 315).

рад(и) + *зенитив*:

Тој [ј]е *ради шаље* Муш; рабóтав тако *ради шаље*, се зар истина ће ги обéсиw, већ тако *ради шаље* ВХ; А то *ради рéда*, да се шаљив! ВХ (Младеновић 2002: 315);

Изйшо је ма́ло на́поље *ради се́бе* (Томић 1987: 420); не ра́ди се тй двá да́на *ради грáда* (=да не би ударио град у усеве, народно веровање) (Тек); да ми пошáљете *ради њо́љојрйвреде* (Чеп); бйо у прóсвету *ради шкóле*, да напре́дује (Треш) (Милорадовић 2003: 124); Бёре обзóву *срећè ради*;¹⁹ *Ради деце* ће да се врати; Дóшла би *рад шéбе*, ал нећу *рад њй* (Грковић 1968: 142); Е, пра́нке, й тó е бйло. То хéца *ради шéре*, *ради зáђања*, ўбиéш вра́пца, гóлўба (С. Марковић 2011: 649); Мр́знè се óње да́нас *ради десè-кйла сй́цена* (Пижурица 1967: 154); ёто што ўчинй *ради йáра* (Су); пá су не́кй óтишли у нáкве нацијона́листе, а *ради шé рáне*, што су Талијá ни да́вали (БК); Ћèвóјке *ради ўдаè* дóље пóслó (Уб) (С. Павловић 2000: 115); Сй́áла јéчам *рад кòкошкá*; Нй́е ми *рад шéбе* нò *рад мène*; Тò е *рад*

17 Падежне конструкције којима се граматикализује интенционалност познате су и као падежи са *циљним значењем*, а и као падежи са *финалним значењем*, односно, интенционалност се у нашој литератури може срести и под називом *финалност* (С. Павловић 2000: 115).

18 Неке од забележених потврда имају могућност двојакe интерпретације. Оне се, изгледа, могу подвести под „узрочно-циљно значење”, о коме говори М. Ковачевић, на пример: Узéл ју *због миразóвину* (миразовина – 463) (Јовановић 2007), Де, нече слнцéто *зáрад шéбе* да пáдне од нéбо (Гра), Онá је свé тóва лóше *зáрад нéга* направила (Сре); Нéчу *зaráди* њу здравје да гúbим (Км) (Златковић 2014: 274); Дóшла е *ради нéга* (Станић 1977: 82); Свáдйше се *због водè* (рад воде) – Врановина I, Дóшò *због кујóвинè* (и рад куповине) – Сопóхане I (Барјактаревић 1966: 118); Е, па каже, мóрам óнда (д идём) *због ба́бе*, да вйдим ба́бу и óна мène М (Бошњаковић 2012: 315).

19 Појава да се предлог *ради* јавља „и као постпозиција и као препозиција” (односно, да осим уобичајеног положаја испред именске речи може да стоји и после ње – *среће ради*) позната је и у другим народним говорима (на пример, П. Ивић и др. 1997: 324).

здрāvља (Станић 1977: 82); (Бйк у дѡктора) *рāди очйјук* (ДВ, К) (Вујовић 1969: 298); Дошā сам *рāди онē кѡсē* (Слк) (за косу) (Ћупић 1977: 142); Јā свē овѡ рāдйм и мўчйм се *рāди шйēбе* А (Стијовић 2007: 233); *Рāд-онѡ зā ѡейййћа* жйвйјо-је дēсе[д] гѡдйнā у-Царйгрāд В; *Рāди-њē-[j]*е пошā ў-свйēt Се; *Рāди чāстйи Црногѡрāцйā* имā-[j]е глā[в]у дāти ў-Шāм У; *Рāди срēћē свѡ[j]ē ѡецē* скйтā-се пѡ-свйētу толкѡ гѡдйнā ГД; Спрēmйли-смо-се на-Цетйње *рāди нѡ[в]ѡзā йўййа* Ов; Дошā-[j]е с-Цетйња *рāди свāд-бē* Ду; Пошā-[j]е *рāди лйēка* ў-Бēч Бо; Пошā-[j]е Мйло нāш у-Бār *рāди нēкйја илāчā* (лекова) Се; Не-чинй ѡн тѡ зārāди нās нēго *рāди свѡ[j]йја рачўнā* Др (Милетић 1940: 521).

зарад(и) + ОП:

Немѡј да си *зāрад шйѡј* запѡстайш кўћу (запѡстай, 229), Пропудйл си дēцу *зāрад шйўј нѡвўйу жену* (пропуди, 687) (Динић 2008); зацрнйла сьм мој жйвѡт с њēга, *зāра[г] шййјā дечйцā*; онй нēсу заслужйли, *зāрад њўм јāдну* ћу йдем (Жугић 2010: 142); *Зāради нас* мораш да пазиш на сēбе (Митровић 1984: 106); нйје ѡн дѡша *зāрад шйēбе*, но за сēбе Пр (Богдановић 1987: 238); тој се рāбѡти (празнује) *зāра^аг срēћу и здрāvје* Б; *зāрад њēз* се мўчимо БП; *зāрад шйēб* би дошлā, ал нēћу због њēга БП (Богдановић 1979: 112).

зарад(и) + зенишйив:

Јā сām му брāнйѡ, али *зārāд мене* – нека ју ўзмē Се (Стијовић 2007: 227).

йѡрад(и) + ОП:

Порāди мēне нāстрада си ўбавѡ човек (Митровић 1984: 251); ўвечер ѡн изāђе *йѡрадй сēбе* Пр; сйгурно га звāли *йѡрадй шйѡ* М; отйша у бāнку *йѡрадй кредйш* Т (Богдановић 1987: 238).

йѡрад(и) + зенишйив:

Нйје ѡна знāла да с ѡни дѡшли, ал ѡна пѡшла нā воду, пѡшла *йѡрад вѡдē* туде (Драгичевића 2007: 390); Учинēли су тѡ сāмо *йѡрāд Душйна* (Слат) (Ћупић 1977: 142); Мāкар *йѡрāди-шāлē* пѡбйјо-би-се с-тѡбѡм Бу (Милетић 1940: 447).

сйѡрад(и) + генитив:

Сйѡрā шйѡзā сам и дѡшѡ дѡ вās (Пижурйца 1967: 154).

рāј + зенишйив:

Рāј-шйѡзā-сām одйјо на-Цетйње Со; [Ј]ēси *рā-шйѡзā* дошā, мѡја? Ма (Милетић 1940: 521).

зārāј + зенишйив:

Дошā[−]је онй мѡмāк с-Папрātнйцā *зārāј-овē нāшйē ѡјчйнē* Брч; Учй ни тѡ *зārāј-мēне* У; Држй тў трā[в]у *зārāј-косē* Ов (Милетић 1940: 521).

йѡрāј + зенишйив:

Ѧ ћу учйнēт *йѡрā[j]-шйēбе*, а-йнāче нē-бик Бр; Долāзйјо-[j]е Мārкѡ *йѡрāј-сўжбē* ГД (Милетић 1940: 521).

сйѡрāј + зенишйив:

Сйѡрāј-чēзā-си долāзйјо? Бу; Јā мнйм нē-би тѡ *сйѡрāј-мēне* учинйјо Год (Милетић 1940: 521).

збоџ + ОП:

козиците ги чувамо збоџ месо, за лете; И чувамо гу збок млеко; па зашто живите (овде), каже, па ви немате пченицу, каже, немате њиве, немате орарију, збок едни грва (Горња Пчиња, Јуришић); Ошбл у Минићево збоџ билети (због – 248), Стуре се скоро голи, па се слнчосују, велу, збоџ здраве (слнчосуе се – 768) (Динић 2008); Одрекал се на његов дел од имање збоџ деџи годаци, а сџк, кад му деца голема, иска да му врну (дел – 165), Само се збоџ геџе мучим (мучи се – 472) (Стојановић 2010); Идеш сто пут куде њега да га молиж да се врне збоџ геџа, а он крив (будалаштина – 28), Овија јангачики су од меримку, чувамо ги и њи и њум сџмо збоџ убаву вуну (меримка – 194) (Жугић 2005); рж смо највише сејали збоџ сџоку и сламу; највише збоџ геџа сџм се заробила с тебе; несу дошли збоџ једече и џијење, него збоџ девојку да видив; мора моторче попраљам збоџ навађување (Жугић 2010: 138–139);

шприцали збок кужу (Пот) (Милорадовић 2003: 124).

збоџ + женишив:

па зато се као и иде збо[к] кџше Мх (Бошњаковић 2012: 315); ђе су га збоџ оџераџиџ спремили за Београд (БК), ма збоџ оџџавишџинџ дошџ (Мо) (С. Павловић 2000: 115); Дошли смо збоџ ђевџкџ (Дг), Збоџ шебџ смо дошли, и нећемо џит док не крџнџш с њама (Ксл) (Ћупић 1977: 142); Дошџа-саџм збоџ-гџџо[в]џора с-тџбџм Год; Дошли-смо да-се-дого[в]џрџмо збоџ-оџџ вџдовољџ Ду (у оба би случаја било обичније раџи) (Милетић 1940: 521).

4.3. У низу црногорских говора сложени предлози (-)раџ(и) добијају специфичне нијансе у значењу – „што се тиче”. На пример, у говору Роваца сџџраџ-мене има значење ‘шџџо се мене џиџче’: Сџџраџ-мене како гџј џеш (Пижурица 1967: 154), или у црмничком говору: Пџџраџи њџџа мџгла-би и-кџћа изгорџт Ор; Порџј-мџне кџко џџе Ма (Милетић 1940: 521), Јџ те овџкџ учџм, а тџи џорџџ мене (што се мене тиче) – чџни како гџј џј ОБ, Порџџ мене како гџј џј Се; Сџџорџџ мџне – нека раџџе како џтџ А (СТИЈОВИЋ 2007: 232, 234).

5. Семантичке категорије за које се везују предлози збоџ и раџи врло су блиске, што је утицало на појаву поремећаја у њиховој дистрибуцији. На основу података из домаће дијалектолошке литературе немогуће је стећи потпуну слику распореда ових предлога (и њихових значења), али се ипак могу извести неки закључци. Најпре, народни говори иду у правцу свођења предлога збоџ и раџи на један предлог који ће означавати и узрок и циљ, томе обично претходи употреба једног од њих у оба значења или се и један и други предлог употребљавају за исказивање оба значења. То превирање још увек траје у српским говорима. Степени очуваности ових предлога и значења која имају у народним говорима су различити и неуједначени. У том шаренилу да се приметити да је најчешће у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима предлог збоџ однео превагу над предлогом раџи, док је у источнохерцеговачким и зетско-сјеничким говорима обрнута ситуација – предлог збоџ се ретко

употребљава; у шумадијско-војвођанским говорима функционишу оба предлога и немогуће је доћи до неког уопштеног закључка (осим онога да имају нарушену дистрибуцију). Поред свега, појављују се и други предлози који потискују предлоге *због* и *ради* из њихових значењских поља.

Литература:

- Б. Николић 1966: Б. М. Николић, Мачвански говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XVI, Београд, 179–314.
- Барјактаревић 1966: Д. Барјактаревић, Новопазарско-сјенички говори, *Српски дијалектолошки зборник*, XVI, Београд, 1–177.
- Богдановић 1979: Н. Богдановић, Говори Бучума и Белог Потока, *Српски дијалектолошки зборник*, XXV, Београд, 1–178.
- Богдановић 1987: Н. Богдановић, Говор Алексиначког Поморавља, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXIII, Београд, 7–302.
- Бошњаковић, Радовановић 2011: Ж. Бошњаковић, Д. Радовановић, Синтетички поглед на творбу аориста и ареал наставака у штокавском наречју, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, LIV/1, Нови Сад, 181–204.
- Бошњаковић 2012: Ж. Бошњаковић, Морфолошке особине говора источне Шумадије, *Српски дијалектолошки зборник*, LIX, Београд, 1–381.
- Букумирић 2003: М. Букумирић, Говори северне Метохије, *Српски дијалектолошки зборник*, L, Београд, 1–356.
- Букумирић 2012: М. Букумирић, *Речник говора северне Метохије*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографије, 15.
- Видоески 1962: Б. Видоески, *Кумановскиот љовор*, Скопје: Институт за македонски јазик, Посебни издања 3.
- Војвођански речник 2007: *Речник српских љовора Војводине*, Нови Сад, свеска 7, редактор Драгољуб Петровић.
- Војвођански речник 2010: *Речник српских љовора Војводине*, Нови Сад, свеска 10, редактор Драгољуб Петровић.
- Вујовић 1969: Л. Вујовић, Мрковићки дијалекат (с кратким освртом на сусједне говоре), *Српски дијалектолошки зборник*, XVIII, Београд, 73–399.
- Вукадиновић 1996: В. Вукадиновић, Говор Црне Траве и Власине, *Српски дијалектолошки зборник*, XLII, Београд, 1–317.
- Гмитровић 2008: Ј. Гмитровић, Говор села Милушинца (у Сокобањској котлини), *Српски дијалектолошки зборник*, LV, Београд, 323–428.
- Грковић 1968: М. Грковић, Употреба падежа у чумићком говору, *Прилози проучавању језика*, бр. 4, Нови Сад, 133–159.
- Д. Радовановић 2006: Д. Радовановић, Морфолошке особености говора средње Колубаре, *Српски дијалектолошки зборник*, LIII, Београд, 189–374.
- Далмација 1997: С. Далмација, *Ијекавски љовори Појџкозарја*, Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић”, Бања Лука.
- Динић 2008: Ј. Динић, *Тимочки дијалекатски речник*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографије, 4.
- Драгичевић 1986: М. Драгичевић, Говор личких јекаваца, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXII, Београд, 7–241.

- Драгичевић 2007: М. Драгичевић, О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине), *Српски дијалектолошки зборник*, LIV, Београд, 323–401.
- Драгичевић 2009: М. Драгичевић, Акценти ријечи у говору Срба Лапачког поља, *Српски дијалектолошки зборник*, LVI, Београд, 277–371.
- Жугић 2005: Р. Жугић, Речник говора јабланичког краја, *Српски дијалектолошки зборник*, LII, Београд, 1–470.
- Жугић 2010: Р. Жугић, *Исказивање жеништивних значења у говору јабланичког краја (у светлу њезренско-џимочких збора као целине)*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографије, 13.
- Златковић 2014: Д. Златковић, *Речник њројског збора*, Том I (А–Њ), Службени гласник, Београд.
- Јовановић 2004: В. Јовановић, Речник села Каменице код Ниша, *Српски дијалектолошки зборник*, LI, Београд, 313–688.
- Јовановић 2007: В. Јовановић, Додатак Речнику села Каменице код Ниша, *Српски дијалектолошки зборник*, LIV, Београд, 403–520.
- Јовић 1968: Д. Јовић, Трстенички говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XVII, Београд, 1–239.
- Јуришић 2012: М. Јуришић, *Синтакса њадежа у говору Горње Пчиње*, Докторска дисертација у рукопису, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ковачевић 1988: М. Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Сарајево: Svjetlost, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva.
- Ј. Марковић 2000: Ј. Марковић, Говор Заплања, *Српски дијалектолошки зборник*, XLVII, Београд, 7–307.
- М. Ивић 1954: М. Ивић, Узрочне конструкције с предлозима *због, од, из* у савременом књижевном језику, *Наш језик*, Нова серија, Књ. V, Св. 5–6, Београд, 186–194.
- М. Ивић 2005: М. Ивић, *Значења српскохравјског инструменџала и њихов развој (синтаксичко-семантичка студија)*, Београд, 1954, Београд: Српска академија наука и уметности – Београдска књига – Институт за српски језик САНУ.
- М. Марковић 1986: М. Марковић, Речник народног говора у Црној Реци, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXII, Београд, 243–500.
- М. Радовановић 1977: М. Radovanović, *Именца у функцији кондензатора (I)*, *Зборник за филологију и лингвистику*, XX/1, Нови Сад: Матица српска, 62–144.
- Милетић 1940: Б. Милетић, Црмнички говор, *Српски дијалектолошки зборник*, IX, Београд, 209–663.
- Милорадовић 2003: С. Милорадовић, *Упољреба њадежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и еџномизрациони аспект*, Београд: Етнографски институт САНУ, Посебна издања, 50.
- Милосављевић 2009: Т. Милосављевић, Говор села Присјана (Горњег и Доњег), *Српски дијалектолошки зборник*, LVI, Београд, 383–558.
- Митровић 1984: Б. Митровић, *Речник лесковачког збора*, Лесковац: Библиотека народног музеја у Лесковцу, књ. 32.
- Младеновић 2001: Р. Младеновић, Говор шарпланинске жупе Гора, *Српски дијалектолошки зборник*, XLVIII, Београд, 1–696.
- Младеновић 2002: Р. Младеновић, *Гениџив именских речи у северношарпланинским и јужнометџохијским говорима – флексија и аналиџивизација*, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLV/1–2, Нови Сад, 291–320.
- Младеновић 2013: Р. Младеновић, *Говор јужноковосовског села Гаџиње*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографије, 18.

- П. Ивић 1957: П. Ивић, О говору Галипољских Срба, *Српски дијалектолошки зборник*, XII, Београд, 1–519.
- П. Ивић 1978: П. Ивић, Белешке о биографичком говору, *Српски дијалектолошки зборник*, XXIV, Београд, 125–176.
- П. Ивић и др. 1997: П. Ивић, Ж. Бошњаковић, Г. Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, Друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови, *Српски дијалектолошки зборник*, XLIII, Београд, 1–586.
- Петровић 1973: Д. Петровић, О говору Змијања. IV део. Синтакса, *Зборник за филологију и лингвистику*, XV/2, Нови Сад: Матица српска, 151–212.
- Петровић 1978: Д. Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Просвјета.
- Петровић, Капустина 2011: Д. Петровић, Ј. Капустина, Из лексике Качера, *Српски дијалектолошки зборник*, LVIII, Београд, 1–336.
- Петровић и др. 2013: Д. Петровић, И. Ћелић, Ј. Капустина, Речник Куча, *Српски дијалектолошки зборник*, LX, Београд, 1–461.
- Пешикан 1965: М. Пешикан, Староцрногорски средњокатунски и љешански говори, *Српски дијалектолошки зборник*, XV, Београд, 1–294.
- Пижурица 1967: М. Пижурица, Употреба падежа у говору Роваца, *Прилози проучавању језика*, бр. 3, Нови Сад, 141–176.
- Пижурица 1981: М. Пижурица, *Говор околине Колашина*, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности, Посебна издања, Књига 12, Одјељење умјетности, Књига 2.
- Пипер и др. 2005: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Ј. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременога српског језика. Просја реченица*, У редакцији академика М. Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига, Нови Сад: Матица српска.
- Поповић 1968: И. Поповић, *Говор Госпођинаца у свейлости бачких зовора као целине*, Београд: САНУ, Посебна издања, књ. CDXXV, Одељење литературе и језика, књ. 21.
- Поповић, Петровић 2009: М. Поповић, Д. Петровић, О говору Спича, *Српски дијалектолошки зборник*, LVI, Београд, 1–275.
- Радић 1990: П. Радић, Цртице о говору села Мрче у Куршумлијском крају, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXVI, Београд, 1–74.
- Реметић 1985: С. Реметић, Говори централне Шумадије, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXI, Београд, 1–555.
- Реметић 2012: С. Реметић, Текстови из говора источнобосанских Ера, *Српски дијалектолошки зборник*, LIX, Београд, 485–637.
- С. Марковић 2011: С. Марковић, Говор Ужичке Црне горе, *Српски дијалектолошки зборник*, LVIII, Београд, 337–672.
- С. Павловић 2000: С. Павловић, *Детерминативни падежи у звору северозападне Боке*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 16.
- С. Павловић 2006: С. Павловић, *Детерминативни падежи у старосрпској пословној правој писмености*, Нови Сад: Матица српска.
- Станић 1977: М. Станић, Ускочки говор II, *Српски дијалектолошки зборник*, XXII, Београд, 1–157.
- Симић 1980: Р. Симић, Синтакса левачког говора I: Употреба падежних облика, *Српски дијалектолошки зборник*, XXVI, Београд, 1–146.
- Стевановић 1950: М. Стевановић, Ђаковачки говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XI, Београд, 1–152.

- Стевановић⁴1986: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевноејезичка норма)* II: *Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Стјеповић 2007: Р. Стјеповић, *Говор горњих Васојевића, Српски дијалектолошки зборник*, LIV, Београд, 1–323.
- Стојановић 2010: Р. Стојановић, *Црногравски речник, Српски дијалектолошки зборник*, LVII, Београд, 1–1060.
- Тешић 1977: Милосав Тешић, *Говор Љештанског, Српски дијалектолошки зборник*, XXII, Београд, 159–328.
- Тома 1998: П-Л. Тома, *Говори Ниша и околних села, Српски дијалектолошки зборник*, XLV, Београд, 1–473.
- Томић 1984: М. Томић, *Говор Свиничана, Српски дијалектолошки зборник*, XXX, Београд, 7–265.
- Томић 1987: М. Томић, *Говор Радимаца, Српски дијалектолошки зборник*, XXXIII, Београд, 303–474.
- Ћирић 1999: Љ. Ћирић, *Говори Понишавља, Српски дијалектолошки зборник*, XLVI, Београд, 7–262.
- Ћупић 1977: Д. Ћупић, *Говор Бјелопавлића, Српски дијалектолошки зборник*, XXIII, Београд, 1–226.
- Фелешко 1995: К. Фелешко, *Значење и синтакса српскохрватског џеништва*, С пољског превела Гордана Јовановић, Београд: Орфелин – Вукова задужбина, Нови Сад: Матица српска.

PREPOSITIONS *ZBOG* AND *RADI* IN SERBIAN FOLK SPEECHES

Summary

Semantic categories related to prepositions *zbog* and *radi* are very close, which caused certain deviance in their distribution. Taking the data from our very own dialectological studies into consideration it seems impossible to get the entire image of the distribution of these prepositions (and their meanings), yet some conclusions can be made. Firstly, folk speeches strive to sum the prepositions *zbog* and *radi* to one preposition that would mark both the cause and goal, which is usually preceded by one of them being used for both meanings or both of them being used with both meanings. The struggle still perseveres in Serbian speeches. The degrees of preservation of these prepositions and meanings in folk speeches are different and discrepant. In Prizren-Timok and Kosovo-Resava speeches preposition *zbog* most frequently prevails over *radi*, while in Eastern Herzegovinian and Zeta-Sjenica speeches the situation is reverse – preposition *zbog* is rarely used; in Šumadia-Vojvodina speeches both of them function and it is impossible to reach a general conclusion (except for the one related to the aberrant distribution). Additionally, other prepositions are emerging suppressing prepositions *zbog* and *radi* and their semantic fields.

Marina Jurišić